

ACHTTIEN JAAR? SALUUT EN DE KOST!

Meerderjarig en nood aan gepaste ondersteuning?

Eerst nieuwe feiten plegen!

Pieter VANHAUWERE en Bert VAN DER AUWERA¹

Herinnert u zich uw achttiende verjaardag? Voor sommigen een onvergetelijk feest, voor velen zelfs een mijlpaal: de eerste ritjes in de auto, de charmes van het nakende studentenleven, langer blijven plakken op café of feestjes. Helemaal is dat niet voor iedereen zo. Voor jongeren met een verstandelijke beperking, gedrags- en emotionele stoornissen of een MOF-statuut (als misdaad omschreven feit), zijn de vooruitzichten vaak minder vrolijk.

Veerle

Zo ook voor Veerle². Als oudste van drie kinderen komt zij op haar dertiende terecht in een begeleidingscentrum. Naast haar licht verstandelijke beperking stellen deskundigen bij haar ook autisme en ADHD vast, een combinatie die voor Veerle en haar omgeving niet eenvoudig is. Haar moeder kampt met een borderline problematiek en na verschillende zelfmoordpogingen komt ze terecht in een psychiatrische instelling.

Bij haar vader vindt Veerle ook niet veel steun. Door zijn zware drankverslaving hebben de kinderen vrij spel.

Na een tijdje vindt Veerle's moeder haar nieuwe liefde in de psychiatrische instelling waar ze verblijft. Voor haar dochter is dit een lichtpuntje. Haar toestand stabiliseert en Veerle mag, samen met haar broer en zus, opnieuw op bezoek tijdens de weekends. Maar de zaken gaan niet zoals gepland. Tijdens de bezoeken aan haar moeder ziet Veerle haar kans schoon en loopt ze regelmatig weg. Ze glijdt af in criminele milieus en komt in aanraking met alcohol en drugs. Na een paar dagen spoorloos te zijn, wordt Veerle volledig groggy en verwaarloosd teruggevonden in Antwerpen, op meer dan 100 kilometer van haar woonplaats. Tot overmaat van ramp wordt ze, tijdens een van haar vluchtpogingen, het slachtoffer van ernstig seksueel misbruik. Op dat moment grijpt de jeugdrechtsbank in. Vanaf dan beslist de jeugdrechter of Veerle al of niet naar huis mag.

1 De auterus zijn verbonden aan Tordale vzw. Reacties zijn welkom op communicatie@tordale.be.

2 Uit privacyoverwegingen zijn alle hierboven gebruikte namen fictief.

De problemen herbeginnen als Veerle 18 jaar wordt. Juridisch gezien is ze meerderjarig, en dus lopen de maatregelen van de jeugdrechtsbank af. Veerle is letterlijk vogelvrij. Ze zet de bloemetjes buiten en verzeilt opnieuw in de verkeerde kringen. Haar drugs- en alcoholproblemen steken terug de kop op en Veerle probeert aan geld te komen door drugs te dealen. Als haar moeder op een dag thuis komt, heeft Veerle haar volledige inboedel verkocht. Op dat moment beslist de vrederechter om over te gaan tot een gedwongen opname in een psychiatrische instelling. Veerle wordt gecolloqueerd. De voorwaarden voor collocatie zijn niet mals. De persoon in kwestie moet lijden aan een geestesziekte en een ernstig gevaar zijn voor zichzelf of anderen. U kan zich inbeelden dat een gedwongen opname voor patiënten en hun omgeving een traumatische ervaring is, die vaak agressie in de hand werkt.

Meerderjarigheid als breekpunt

De levensloop van Veerle legt een pijnlijk hiaat in de wetgeving bloot. Minderjarigen met een verstandelijke beperking en ernstige gedrags- en emotionele problemen krijgen niet alleen het vreselijke letterwoord GES+ opgeplakt, maar kunnen tot overmaat van ramp maar maximum drie jaar van dat statuut 'genieten' (een GES+ plaats is een extra gesubsidieerde plaats binnen het VAPH om jongeren met ernstige gedrags- en emotionele stoornissen op te vangen). In die periode gaan begeleiders intensief aan de slag met de jongeren. Na die drie jaar, of als ze 18 jaar worden, vervalt de ondersteuning en wacht het zwarte gat. Er bestaat bij de subsidiërende overheid dan ook geen specifieke erkenning voor volwassenen met een GES-problematiek. Vanaf de dag dat ze meerderjarig worden, zijn deze jongeren dus letterlijk vogelvrij. Als de jongere beslist om te vertrekken, hebben instellingen juridisch gezien geen poot om op te staan.

Het hoeft geen betoog dat jongeren met een GES-problematiek, ondanks hun meerderjarigheid, met heel veel ondersteuningsnoden achterblijven. In de praktijk kan dit catastrofale gevolgen hebben.

“**Er bestaat geen specifieke erkenning voor volwassenen met een GES-problematiek. Vanaf de dag dat ze meerderjarig worden, zijn deze jongeren dus letterlijk vogelvrij.**”

Alles wat de jongere doorheen de jaren aan kennis of vaardigheden heeft opgebouwd, kan bij het loslaten letterlijk van de éne op de andere dag vervagen. Hulpverleners spreken dan ook over een breekpunt. En het wordt nog absurder. Om na hun achttiende verjaardag nog verder gepaste ondersteuning te kunnen krijgen, moeten deze jongeren nieuwe feiten plegen. Ze moeten zich dus schuldig maken aan recidive vooraleer de rechter een nieuwe maatregel of straf kan uitspreken. Bovendien zijn deze maatregelen beperkt in daadkracht, want vaak betekenen ze enkel verlengd toezicht door de sociale dienst van de jeugdrechtsbank. Recidive wordt zo een voorwaarde voor gepaste hulpverlening. Vanzelfsprekend staat deze werkwijze mijlenver van de beschermende en ondersteunende maatregelen waar deze jongeren baat bij hebben.

Er zijn natuurlijk wel alternatieven, die we hieronder bespreken, maar deze vereisen vaak dat de jongere zelf de eerste stap zet, wat geen eenvoudige opdracht is.

Oplossingen

Bestaan er dan geen andere oplossingen om jongeren met ernstige gedrags- en emotionele

stoornissen na hun meerderjarigheid verder te begeleiden? Ja, maar deze bieden vaak onvoldoende antwoord op de complexe hulpvragen van deze doelgroep. Collocatie of gedwongen opname kan een middel zijn, zoals in het geval van Veerle. Dit is vaak maar een tijdelijke oplossing.

Een specifieke vorm van collocatie is 'verpleging in een gezin'. Het gaat hier om een beschermingsmaatregel, opgelegd door een rechter, waarbij niet alleen een gezin (zoals de term suggereert), maar ook een voorziening de rol van het gezin kan opnemen en zo de (gedwongen) zorg voor de jongere kan overnemen. Op deze manier heeft de patiënt een terugvalbasis en is er garantie op veiligheid, psychiatrische opvolging en nazorg. Maar in eerste instantie blijft een gedwongen opname noodzakelijk om tot verpleging in een gezin te kunnen overgaan. Hierdoor is dat helaas voor weinig jongeren een oplossing.

Een andere optie is vrijwillige verlenging. De jongere kan zelf een aanvraag doen tot 'voortgezette hulpverlening'. Dit vrijwillige karakter is een voordeel, maar jongeren uit deze doelgroep hebben vaak een gebrek aan ziekte-inzicht. Ze vinden van zichzelf dat ze geen begeleiding nodig hebben. Na momenten van conflict of het niet aanvaarden van de hulpverlening is er een derde, juridische instantie nodig die, indien nodig, een dwingende beslissing kan nemen. Bij vrijwillige verlenging verdwijnt ook de bevoegdheid van de jeugdrechter, die anders fungeert als stok achter de deur.

Kwetsbare personen

Er zijn nog opties die hulpverleners kunnen exploreren. Er is de nieuwe wet voor 'kwetsbare,

wilsonbekwame personen', die de meerderjarige beschermt op vlak van goederen en persoon. Deze wet is geënt op de principes subsidiariteit en proportionaliteit: de hulpverlening moet zo goed mogelijk tegemoetkomen aan de noden van de persoon. Deze wet is al gestemd in het parlement sinds maart 2013 en is van kracht sinds 1 september 2014. Het valt nog af te wachten of de uitvoering van deze wet een oplossing kan bieden.

Daarnaast kan in uitzonderlijke omstandigheden ook een verlenging van de jeugdbeschermingsmaatregel uitgesproken worden, tot de leeftijd van uiterlijk 20 jaar. In de praktijk blijkt dit vaak dode letter. Een consulent van de jeugdrechtbank oefent toezicht uit over de persoon in kwestie, maar het mandaat van de jeugdrechter ontbreekt. Er kan ook geen nieuwe (zwaardere) maatregel meer worden uitgesproken, zoals bijvoorbeeld een time-out in een gemeenschapsinstelling. Verschillende mogelijkheden dus, maar helaas geen enkele sluitende oplossing die zorg en bescherming garandeert. Wat is er dan wél nodig?

Menswaardige toekomst

Er is in de eerste plaats nood aan een flexibel kader dat beschermt en indien nodig juridisch dwingend kan zijn. Verder moet er continuïteit gegarandeerd worden: zorg en ondersteuning mogen niet plotseling wijzigen of wegvallen. Beslissingen over individuele dossiers moeten idealiter genomen worden op basis van een verslag van een behandelend arts en een team van experts, samengesteld uit verschillende disciplines binnen de gezondheidszorg. Moeten we daarbij nog zeggen dat alles vooral betaalbaar moet blijven voor deze doelgroep?

“Er is nood aan een flexibel kader dat beschermt en juridisch dwingend kan zijn. Zorg en ondersteuning mogen niet plotseling wijzigen of wegvallen.”

In 2013 zijn er verschillende verkennende gesprekken geweest over deze thematiek. Het is nu aan politici, vrederechters en GES+ voorzieningen uit verschillende sectoren om de koppen bij elkaar te steken en actie te ondernemen. Het zou voor veel jongeren betekenen dat ze terug uitzicht krijgen op een menswaardige toekomst waarin ze de best passende ondersteuning kunnen genieten. Ook de maatschappij wint hierbij, want we werken aan het voorkomen van misdrijven. Een passende regelgeving is niet alleen interessant voor een beter leefklimaat, ook het financiële aspect telt. Halfslachtige oplossingen kosten de maatschappij handenvol geld. Naast de jongeren zelf, kijken ook de hulpverleners en het begeleidend personeel reikhalzend uit naar een oplossing. Zij gaan iedere dag opnieuw met de jongeren in dialoog en proberen vooruitgang te boeken.

Hoe gaat het nu met Veerle?

Vandaag is Veerle 26 jaar. Ze heeft sporadisch contact met haar ouders en haar dossier valt nog steeds onder het systeem van collocatie (verpleging in een gezin). Veerle woont nu permanent in een voorziening voor mensen met een verstandelijke beperking en gedrags- en emotionele stoornissen. Jaarlijks is er een evaluatie met de vrederechter en haar advocaat. Een tijdelijk verblijf in de psychiatrische instelling blijft een 'stok achter de deur'.

Veerle lijkt rust gevonden te hebben. Ze speelt graag spelletjes op internet, heeft een vriend en werkt één dag per week in een groothandel

voor sanitaire artikelen. Haar maatschappelijk werkster omschrijft haar als betrouwbaar en lief, "iemand die je met kerstmis zonder probleem mee naar huis zou kunnen nemen". Het voorbeeld van Veerle is er eentje waarbij de zaken al bij al op hun pootjes terecht kwamen. Helaas heeft zij daarvoor een weg vol hindernissen moeten afleggen, een weg die misschien overbodig was geweest als er een aangepaste wet had bestaan die Veerle op haar achttiende verjaardag de gepaste ondersteuning kon garanderen.

Werk aan de winkel

Daartegenover staan tientallen gevallen waar er voor de jongvolwassene nog steeds geen oplossing is. Zij belanden erg vaak in de criminaliteit en de marginaliteit, in psychiatrische voorzieningen of in de gevangenis. Heel wat meerderjarigen met een verstandelijke beperking komen op deze manier onder interneringsstatuut in de Vlaamse gevangenis terecht. Dit is absoluut niet de geschikte plaats voor deze mensen. België is al meermaals veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens voor de opsluiting van geïnterneerden in daartoe ongeschikte penitentiaire inrichtingen.

Laat het duidelijk zijn: deskundigen uit de sector willen geen wet die achterpoortjes geeft aan ouders, voorzieningen of de overheid om minderjarigen voor jaren aan zich te binden, zonder een duidelijk aangetoonde noodzaak. Voor de grote groep minderjarigen vormt de kaap van 18 jaar dan ook geen probleem, voor een beperkte groep helaas wel.